

АНТИЧКЕ ПАРАЛЕЛЕ

НАРОДНЕ ПЕСМЕ КРАЉЕВИЋ МАРКО И ВИЛА

О утицају и везама античке културе с нашим народним песмама, до сада најопсежније студије дали су професори М. Ђурић и С. Радојчић¹). На уочљивој подударности мотива наших песама с компаративним материјалом, први аутор је извео закључак да је та идентичност самоникла и резултат сличних, осетљивих и композитних психолошких услова и узрока настајања песништва у обема срединама. Други аутор је указао и подвукао чињеницу да је у извесним тренуцима долазило до неизбежних додира и подређивања античким узорима, који су културним и трговачким путевима доспевали у нашу средину²).

Суштински веома блиске, тезе обојице аутора откривају нам непознате духовне распоне заједнице и упућују на нове могућности раније једва наговештених путева истраживања. И овај прилог је зрнце из оквира тих проблема.

---

¹) М. Ђурић, *Хомерова Одисеја у огледалу наших народних песама*, Жива Антика, 1953, III, св. 1—2 Том, 21—44; С. Радојчић, *О неким заједничким мотивима наше народне песме и нашег старог сликарства*, Зборник радова САН XXXVI — Византолошки институт САН, књ. 2, Београд 1953, 159—178.

²) Да би била потпуна, зналачки написаној и документованој студији проф. Радојчића недостаје један закључак. Наиме, његовој пажњи промакла је чињеница да је епско стваралаштво с потстицајима и прихватањем мотива из српског средњовековног живописа имало и своје дубоке психолошке корене. Губитак самосталности и друштвеног живота, национална и верска обесправљеност, забране поправљања до трајалих и полусрушених и подизања нових задужбина, криомице одржавана живописна уметност, све је то угрожавало и реметило устаљен, ритмички пулс духовног живота. Самоуверено и спонтано испољено у нашим манастирима XI—XIV века, наглашено осећање за ликовну уметност у измењеним условима преображавало се у нове компоненте. У данима несносних османлиских погрома, паљевина, пљачки и осиности, као регулатор скривених преживљавања, тај естетски импулс претакао је спретно и неозледиво ликовне реми-нисценције у нови, тада најспонтанији вид духовног живота — у епско песништво. Стваралачки нагон Срба овим излазом добио је најпожељније одушке. Оживљавање народног песништва традицијама живописа спречило је појаву уништавајућих духовних криза и сачувало континуитет ликовне културе. У томе је и претежна вредност ових међусобности.

Основни мотив наше народне песме Краљевић Марко и вила³⁾ надметање је између смртника и натприродног бића, у коме натпевана вила устрељује Милоша, а Марко је гони и приморава да му исцели побратима.

У грчкој митологији постоје две паралеле овој нашој песми:

1. Случај тракијског певача Тамирида, кога због несмотрене хвалисавости ослепљују Музе и уништавају му китару.

2. Такмичење између Аполона и Марсије, које се завршило поразом сатиревим и грозном осветом увређеног божанства.

Премда у оба случаја има незнатних разлика у акцији и учествујућим личностима, концепција им је заједничка и основне побуде веома блиске и подударне.

У другом певању Илијаде⁴⁾ прича се како су се Музе

„Сусреле с Тамиром, трачким пјевачем, и узеле п'јев му,
Из Ехалије кад је од краља јој Еурига ишо, —
Јер се затеко он и похвалио, да ће и саме
Натпјеват Музе, што им је Зеус егидоноша отац.
Љуте га учине Музе слијешцем и пјесме њему
Узму божанствене оне, од китаре одбију њега“.

Скоро монотono саопштен у динамичном и епском ткиву грандиозне Илијаде, Тамиридов случај, без акције, сукоба и његових појмљивих последица, по личностима је веома близак нашој песми, али је зато по узроцима осетно удаљен. Мада је у оба примера побуда освете сличних психолошких основа, поетска и етичка концепција наше песме далеко је надмашила овај бескрвни фрагмент Хомеровог спева. Док је код нас доживљени пораз изнедрио схватљиву освету, дотле у Илијади њу зачиње мање опростива увређена сујета, одузимајући позорници обрачуна божански карактер.

У свему овоме уочљив је тренутак двоструког кажњавања. Због чега је Хомер после ослепљења Тамиридова несрећном певачу одузео и китару? Мада се у митологији често сусрећемо са свирепостима, у Илијади — као и у Одисеји — постоји извесна приметна равнотежа између добра и зла, што је свакако резултат Хомеровог човекољубља и панхуманизма. Ненаметљива правдољубивост прожима овај спев као неизменљив етички принцип. Свакако да је у овом конкретном случају та доследност из неких

³⁾ Даница, 1826, 107; Вук Ст. Караџић, *Народне песме II*, Београд 1895, бр. 37.

⁴⁾ Хомер, *Илијада*, II пев., стих 594—600 (превод Т. Маретића, Загреб 1948, 41).

особитих побуда изневерена. Можда бисмо узроке могли тражити у самој личности ауторовој⁵⁾.

Ова плаховита и необузdana освета над Тамиридом није стекла прибежиште у књижевности и ликовној уметности. Међутим, такмичење између Аполона и Марсије, сажимајући у себи перманентну тежњу старих Грка за културном превлашћу, постало је симболичан вид њеног остварења. Прве податке о овоме сукобу налазимо у класичкој књижевности⁶⁾, а доцније веома често и у ликовној уметности⁷⁾.

Задржаћу се на поређењу наше народне песме с античким мотивом сукоба између бога и сатира. Отприлике сличан однос постојао је у нашем фолклору између виле и хероизираног јунака.

Мишолошка фабула: Атина је нашла свиралу. Једном је, огледајући се у води, видела да јој свирање ружи лице. Бацила је свиралу, проклињући онога ко је нађе. Фригијски Силен-Марсија нађе овај инструмент и научи на њему тако вешто да свира, да га то окуражи и позове Аполона на такмичење. Пресудом богова и муза, на њему је Марсија побеђен и за казну му, по Аполонову наређењу, одеру кожу⁸⁾.

Наша народна песма: Краљевић Марко и Милош јаше преко Мироч-планине. Марко је сетан и моли Милоша да га разгали певањем. Овај одбија и правда се да је синоћ с вилем Равијојлом пио вино у планини и да му је она припретила да ће га, ако чује да пева, устрелити „и у грло и у срце живо“⁹⁾. Марко га бодри и соколи својом присутношћу, шарином и топузом. Милош се осмели и почне да „попијева“.

⁵⁾ Уколико је претпоставка о Хомеровој слепоћи одржива, могло би се поверовати да је и овај велики стваралац за тренутак подлегао нетрпељивости, тој неизбежној људској слабости, не дозволивши ослепљеном Тамириду да с китаром пређе праг визионарских домаћаја, које би му, можда, слепоћа пружила, јер би у томе случају (уколико Тамирид није песничка фикција Хомерова — није ми успело да пронађем спомен о њему пре Хомера) он био кадар да поремети спокојство Хомерове самоће на недостиживим духовним висинама.

⁶⁾ *Paus.* X, 30, 9; *Herodot.* 7, 26; *Xenoph., Anab.* I, 2, 8; *Solon, Fragm.* 33, 7; *Aristoph., Nub.*, 442; *Plat., Euthydem.* 285; *D. Philostrat. im. Imag.*, 2 etc.

⁷⁾ Марсијин саркофаг из Сидона (*Rev. arch.*, 1898, 1 Tab. 7—8); Рељефи из Мангинеје (*Bull. d. corr. hell.* 12 T., 1—3); амфора из Рувоа (*Mon. d. Inst.* 8, 42, 1); апулски кратер у Мехелну (*Gerhard, Ant. Bildw.* 27, 2); *Dictionnaire* IV, 1100—1; вила Албани (*Répertoire* I, 249); Лувр; *Reale Gall.* — Флоренца и много других.

⁸⁾ *Dictionnaire des antiquités Gr. et Rom.* IV, Paris 1918, 1100—1; *W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griech. und röm. Myth.*, Leipzig 1894—7, 2441; cf. А. Замуровић, *Мишологија Грка и Римљана*, Нови Сад 1936, 275.

⁹⁾ У суштини веома слично Тамиридовом случају: ослепљење-устрељење; — одузимање китаре и моћи певања — устрељивање грла.

„Зачула га вила Равијојла,
Па Милошу поче да отпева,
Лепше грло у Милоша царско.
Јесте лепше него је у виле“¹⁰⁾

Вила увиди да је натпевана, расрди се и устреми Милоша:
У оба примера божанство кажњава. У нашем, то је
немоћна срдитост, а у митолошком охoola надмоћност.

Желећи да подвуче своје напоре у тешким, ропским
временима, наш народни певач симболично изазива сукоб
између виле и Милоша. Певач побеђује — то је, уствари,
неуништива снага народа, њен духовни домет — али га
вила, сила јача од његове физичке моћи, разгневлена због
свога пораза, усмрђује. Док се у митологији све завршава
Марсијином смрћу, код нас певач изводи на сцену Марка,
који на шарину гони вилу и топузом је натерује да извиди
Милоша. Привидна поента у натпевању окоштава се на
овом завршном делу: ни натприродне силе нису кадре да
униште народ, јер има легендарног Краљевића Марка —
своју националну прошлост и будућност, свој неизменљиви
оптимизам — онаквог, каквим га је пожељно неговало и чу-
вало народно предање.

У митологији то симболично претставља ривалство из-
међу малоазиске и грчке музике. Економска моћ потстакла
је тежњу за потпуном духовном превлашћу на Медитерану.
Увређени у својој надмености што свирала није њихов, већ
малоазиски инструмент, Грци су створили мит о победи Апо-
лона — грчке китаре — над Марсијом — малоазиском сви-
ралом. Овде би поента била: грчкој култури — која је тада
стварала бесмртна уметничка дела — не може да се су-
протстави ниједна друга, јер је она недостижива и божан-
ског карактера.

Да видимо какав је етички и естетски принцип спро-
веден у оба случаја.

Драстични елементи нису реметили фиксирање једне
одређене замисли хеленског аутора. У античким ликовним
претставама налазимо Аполона чак и као мучитеља (тортор),
с ножем у руци, којим треба ди одере Марсију (*Collection
Pamphili* — у Риму), као и с отсеченом Марсијином главом
(*Gall. Giustiniani — Répertoire I, 285, pl. 541—2*). Аполон
као клач веома је груб мотив и иде на уштрб суптилности
хеленског духа и културе. У овом, по митолошку егзистен-
цију самог Аполона најсуштаственијем примеру, којим се,
уствари, тумачи и подржава његова неопходност у пре-

¹⁰⁾ Вук на ово примећује: „Ваља да су се и прије натпијевали,
па му вила за то забранила пјевати, што је у њега љепше грло него
у ње“ (Песме II, Београд 1895, 208).

обимној галерији богова, инструмент извршења казне морао је несумњиво да буде стрела или муња. Премда је атрибут муњевити (ἀστράταϊος) у митологији привилегија Зевсова, могло је и било би божанскије и хероичније да је Марсија усмрћен муњом. Позната је ликовна претстава Аполона као гуштероубице¹¹⁾ (σαυροχτόνος) Из позе Аполонове и положаја његове руке, убиство је могло једино да буде извршено муњом. Ако је превасходни бог заштитник уметности и вештина у својој божанској обести могао да се служи муњом убијајући гуштера, намеће се оправдано питање зашто ствараоци мита и уметничког дела нису и кажњавање Марсије извели муњом. Божански карактер инструмента, а тиме и супериорности грчке музике, био би упечатљивије истакнут и с мање естетских озледа.

Наш народни песник у својој поетској визији даје мотиву сублимнији карактер и премашује обе античке паралеле.

И ова истоветност елемената садржаја и основне идеје наше народне песме с Хомеровом Илијадом и митолошком фабулом, доказ је и прилог постојећем тврђењу да слични психолошки услови и на удаљеним тврнебљима могу да изнедре уметничка дела незнатних разлика у садржају и акцији, која су суштином веома блиска и на истим духовним висинама.

Београд.

Н. М. Симић.

RÉSUMÉ

N. M. Simić: LES PARALLÈLES ANTIQUES DU CHANT POPULAIRE MARKO KRALJEVIĆ ET LA FÉE

Comme un supplément aux études des influences helléniques sur la création poétique populaire en Serbie, sert aussi le chant „Marko Kraljević et la fée“, Les parallèles antiques sont:

1. L'extrait de l'Iliade d'Homère (chant II, le vers 595—600) — récit de Thamyris, chanteur populaire de Thrace.

2. Le motif mythologique de l'émulation entre Apollon et Marsyas. Ces deux exemples sont traversés par l'idée principale qui est proche de notre motif.

¹¹⁾ Propyläen-Kunstgeschichte III, 382.